

УДК 332.2
JEL Classification: Q 15, R 52

DOI: 10.37332/2309-1533.2021.1-2.10

Іванюк Т.Л.,
аспірант*,
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”,
м. Івано-Франківськ

ФОРМУВАННЯ УМОВ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Ivaniuk T.L.,
postgraduate student,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk

FORMATION OF CONDITIONS OF RATIONAL USE OF AGRICULTURAL LANDS

Постановка проблеми. Сільське господарство як основна та невіддільна галузь економіки України відіграє провідну роль серед усіх видів економічної діяльності. В умовах сьогодення максимальне використання потенціалу сільського господарства в державі неможливе через низку певних чинників та нераціональне використання земельних угідь, насамперед, у зв'язку відсутності заходів щодо оптимізації розподілу та раціонального використання земель сільськогосподарського призначення та їх охорони.

В умовах глобалізації економіки актуальність даної проблеми набуває широкого значення через конкурентні умови виготовлення сільськогосподарських благ, які потребують від усіх суб'єктів господарювання сільськогосподарської галузі забезпечити необхідне використання чинників виробництва та сільськогосподарських угідь. На сьогодні у практичній діяльності вирішення даної проблеми не досягнуто цілковито, оскільки рівень використання та стан земельних ділянок має негативну тенденцію розвитку, тому що землевласники та землекористувачі намагаються швидкими темпами одержати дохід, вносячи шкідливі добавки в ґрунти, що значно погіршує їх стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми раціонального використання земельних угідь та їх охорони представляли у своїх працях багатьох вчених-економістів, таких як: М. С. Богіра та В. І. Ярмолук [1], В. В. Горлачук, В. Г. В'юн та А. Я. Сохнич [2], С. М. Волков [3], Г. В. Черевко та М. І. Яцків [4] та ін.

М. С. Богіра та В. І. Ярмолук розглядають раціональне використання землі як продумане зі всіх сторін застосування, що включає в себе цільове призначення землі, її охорону, ефективність використання та поліпшення [1, с. 198]. Натомість дослідники В. В. Горлачук, В. Г. В'юн та А. Я. Сохнич розкривають раціональне використання землі як поняття, що відповідає цільовому призначенню; забезпеченню високого рівня ефективності землекористування; охороні, яка направлена на запобігання незаконного вилучення земель тощо [2, с. 136].

С. М. Волков зазначає, що раціональним можна вважати таке використання землі, при якому: здійснюється оптимальне поєднання суспільних, колективних та індивідуальних інтересів під час використання землі; забезпечується охорона та відтворення усіх корисних та продуктивних властивостей землі [3, с. 202]. Г. В. Черевко та М. І. Яцків раціональне використання землі тісно пов'язують із її охороною і розглядають ці поняття як два взаємозалежні процеси, що спрямовані на збільшення продуктивних сил землі [4, с. 98].

Наукові напрацювання вищезазначених вчених стали основою системи раціонального використання та охорони земельних угідь, формування нормативно-правової бази стосовно врегулювання використання земельних ділянок. Однак ще багато питань щодо раціоналізації землеволодіння та землекористування так і залишаються невирішеними та потребують масштабнішого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні умов раціонального використання умов сільськогосподарських угідь та обґрунтуванні заходів щодо оптимізації розподілу та раціонального використання земель сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Земельні ресурси представляють собою стратегічний компонент природокористування як в Україні, так і у всьому світі. Дана стратегічна складова є досить універсальною, про що свідчить інтенсивність її використання, насамперед, у ролі територіальної локації виробничих об'єктів адміністративних споруд та комунікативних взаємодій для різних галузей, в т.ч. будівництва, промисловості, сухопутного транспорту тощо. Але провідне місце земельні ресурси займають у сільському та лісовому господарстві, оскільки земля одночасно виступає і територіальним ресурсом, і засобом виробництва [5, с. 118].

Сама земля в ролі основного природного ресурсу використовується мультифункціонально під час ведення господарської діяльності сільськогосподарськими підприємствами. За існуючого природно-ресурсного потенціалу наша держава відноситься до забезпечених країн світу. Доволі вагомим природним ресурсом та пріоритетним компонентом суспільного багатства кожної країни є земля. Близько 27% чорноземів земної кулі розміщені в Україні. Україна займає 5,7% території Європи, її сільськогосподарські угіддя – 18,9%, на рілля припадає 26,9% [6, с. 126].

Так, основними компонентами у сфері розпорядження земельними ресурсами є їх охорона, раціональне використання та подальше генерування усіх корисних та продуктивних властивостей. Застосування землі як пріоритетного засобу виробництва допустиме протягом довготривалого періоду за умов її експлуатації згідно правил, однак вона не є безмежною у просторі і її неможливо штучно відтворити. Місце землі в сільському господарстві аргументується унікальною її властивістю, а саме родючістю, яка багатосторонньо впливає на показники сільськогосподарського виробництва.

Щодоохорони земель, то дане поняття можна визначити як сукупність економічних, правових, організаційних, та інших факторів, що спрямовані на раціональне використання землі [7, с. 56]. Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення – це, насамперед, використання земель за призначенням, при якому здійснюється їх охорона, ефективне використання та впроваджується система заходів щодо оптимізації розподілу земельного фонду та запобігання необґрунтованому вилученню земель [8, с. 147].

Генерування усіх корисних та продуктивних властивостей полягає у якості використання особливостей землі у майбутній господарській діяльності суб'єктами господарювання. Таким чином, утворюється так звана спіраль розпорядження землею та її корисними властивостями, котра описує вплив основних компонентів та їх взаємозв'язок, який виникає під час ведення господарської діяльності (рис. 1).

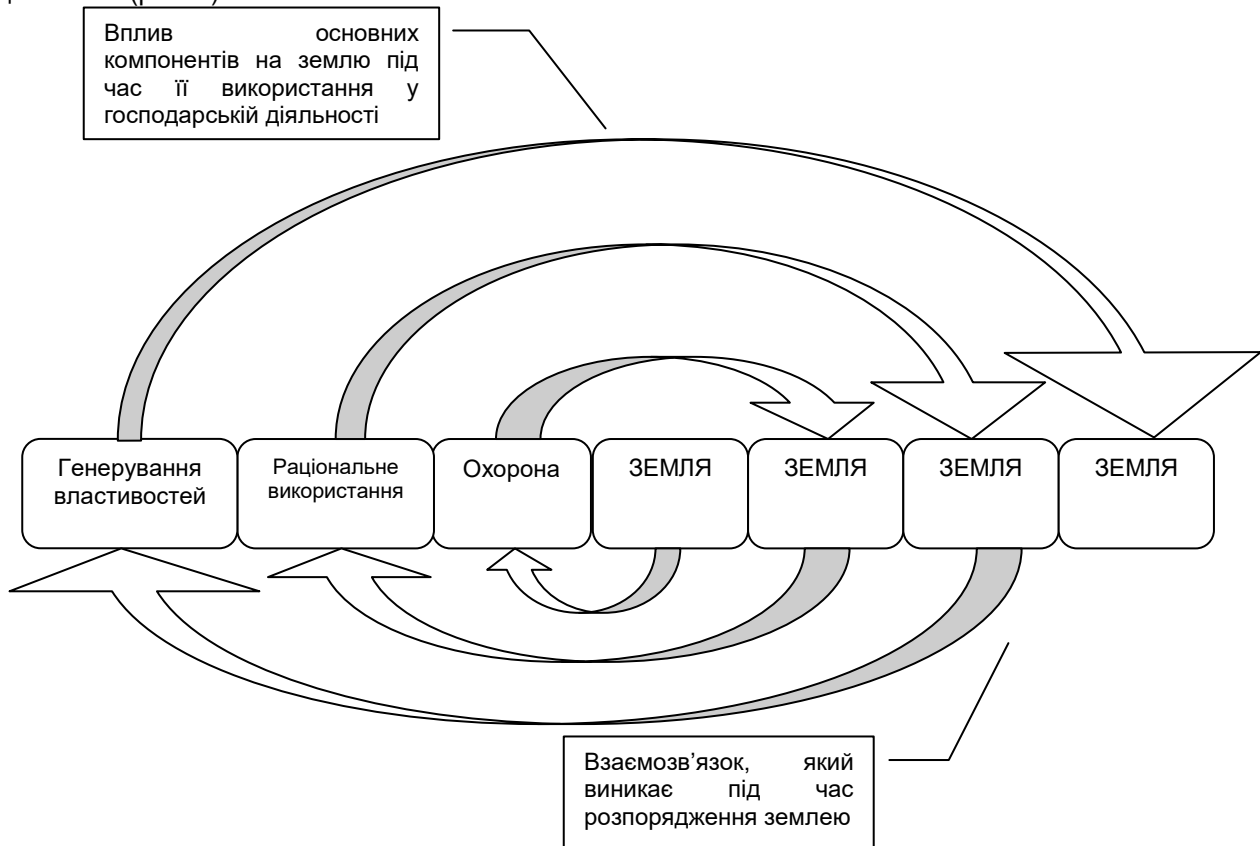


Рис. 1. Спіраль розпорядження землею та її корисними властивостями

Джерело: розроблено автором

Земля в сільськогосподарській діяльності виступає також як предмет праці, коли суб'єкт господарювання здійснює вплив на її верхній покрив – ґрунт та формує потрібні умови для розвитку культур сільського господарства. У той же час земля виступає і знаряддям праці, коли під час обробітку рослинної продукції застосовуються біологічні, фізичні та механічні особливості ґрунту з метою одержання сільськогосподарських благ. Таким чином, землю можна охарактеризувати як активний засіб виробництва в сільськогосподарській діяльності. Вона постає як одна із важливих матеріальних передумов процесу праці та головним речовим чинником виробництва в господарській діяльності сільськогосподарських підприємств.

Згідно із земельним законодавством держави, всі землі групуються на категорії, кожна з яких має своє цільове призначення. Землі, що використовуються для аграрного виробництва, є землями сільськогосподарського призначення, які додатково поділяються на сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги) та несільськогосподарські угіддя (землі під господарськими будівлями та інфраструктурними елементами господарства) [9].

В Україні питому вагу займають ресурси сільськогосподарського призначення. Головним цільовим ресурсом аграрного сектору є земля. Відповідно до даних Державної служби статистики України, у 2019 році загальна площа сільськогосподарських угідь в державі – 41 310,9 тис. га (в т.ч. 32 757,3 тис. га становить рілля), що складає 68,4% від загальної площі території країни [10, с. 288]. У розрізі структури площ сільськогосподарських угідь питому вагу займає рілля (79,3%), 12,7% – пасовища, 5,5% – сіножаті, решту (2,2%) – багаторічні насадження (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зміни посівних площ України за період 2010–2019 рр., тис. га

Показники	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2019 р. у % до 2010 р.
Сільськогосподарські угіддя, в т.ч.:	41576,0	41507,9	41504,9	41489,3	41329,0	41310,9	99,36
рілля	32476,5	32541,3	32543,4	32544,3	32698,5	32757,3	100,86
сіножаті	5481,9	2406,4	2402,9	2399,4	2294,4	2283,9	41,66
пасовища	2410,9	5434,1	5430,9	5421,5	5282,6	5250,3	217,77
перелоги	310,2	233,7	230,6	229,3	190,5	166,7	53,74
багаторічні насадження	896,5	892,4	897,1	894,8	863,0	852,7	95,11

Джерело: розраховано автором на основі [10]

Як видно з даних табл. 1, динаміка зміни посівних площ за 2010–2019 рр., в тому числі сільськогосподарських угідь, описується тенденцією до зменшення 0,64%, проте для ріллі характерне зростання на 0,86%. Слід зазначити, що вище наведені показники, з однієї сторони, відображають забезпеченість значними обсягами землі всього населення країни, а також задовільність величини сільськогосподарських угідь для розвитку сільського господарства, в тому числі сімейного фермерства, а з другої сторони, про недостатність резервів для подальшого збільшення земельних ресурсів.

Під час дослідження встановлено, що протягом 2010–2019 рр. відбулися незначні зміни у структурі посівних площ Івано-Франківської області. На кінець 2019 р. площа сільськогосподарських угідь складає 621,1 тис. га., в тому числі рілля – 64,5%, сіножаті – 13,2%, пасовища – 19,5%, перелоги – 0,3%, багаторічні насадження – 2,5% (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка зміни посівних площ Івано-Франківської області за період 2010–2019 рр., тис. га

Показники	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2019 р. у % до 2010 р.
Сільськогосподарські угіддя, в т.ч.:	631,5	630,4	630,5	629,9	621,2	621,1	98,35
рілля	384,0	396,1	397,2	397,1	400,7	400,7	104,35
сіножаті	83,3	83,6	83,7	83,7	82,0	82,0	98,44
пасовища	129,4	127,3	126,1	126,1	120,9	120,9	93,43
перелоги	18,5	7,1	6,8	6,7	2,2	2,1	11,35
багаторічні насадження	16,3	16,3	16,3	16,3	15,4	15,4	94,48

Джерело: розраховано автором на основі [11]

Розподіл між даними категоріями посівних площ є неоднорідний. Так, значну частину від загальної посівної площі відповідно у 2010–2019 рр. становила рілля, що зросла майже за 10 років від 384,0 тис. га до 400,7 тис. га. Величина перелогів, навпаки, значно зменшилася – з 18,5 тис. га до 2,1 тис. га. Площі сіножатей, пасовищ та багаторічних насаджень майже залишилися незмінними, проте спостерігається тенденція до зменшення. Визначена закономірність свідчить про те, що лівова частка виробників продукції сільського господарства, забезпечившись сучасними технологіями, модернізованими технічними засобами, переходять до розширення посівних площ ріллі через розробку перелогів.

Наочне відображення отриманих результатів по зміні величини посівних площ Івано-Франківської області відображено на рис. 2.

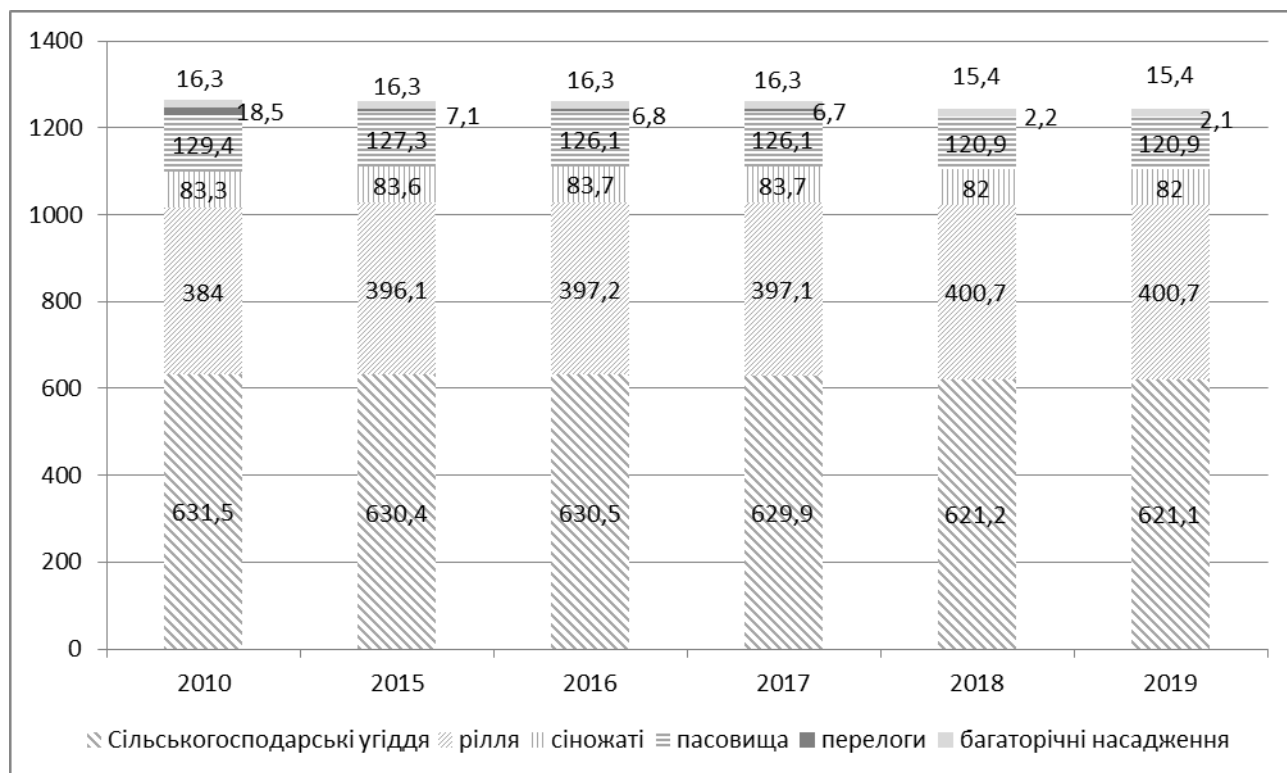


Рис. 2. Динаміка зміни посівних площ Івано-Франківської області за період 2010–2019 рр., тис. га

Джерело: власна розробка автора

Слід зазначити, що описаний процес набуває масового характеру та підсилюється через вплив певних політичних чинників. Йдеться насамперед про момент відміни мораторію на купівлю та реалізацію землі сільськогосподарського призначення та запуск ринку землі. Громадяни України матимуть право купляти землю сільськогосподарського призначення з 1 липня 2021 р., а з 2024 р. набувають право на придбання земельних ділянок юридичні особи, засновниками або кінцевими власниками яких є українці [12, с. 93]. Такі зміни спонукають орендарів земельних ділянок (паїв), які під час запуску повноцінного земельного ринку отримують першочергове право на придбання орендованих земель, до більш раціонального та оптимального використання орних земель вже тепер.

Раціональне та ефективне використання землі не лише не зменшує її продуктивних перспектив (в порівнянні з промисловими засобами виробництва, які мають здатність фізично та морально зношуватися), а й підвищує їх, виокремлюючи ринкову вартість земельної частки при існуванні ринкового попиту та рентного доходу. Тому проведення ефективних земельних відносин виступає основною вимогою оптимального застосування землі під час ведення сільськогосподарського підприємництва.

Зіставляючи структуру посівних площ Івано-Франківської області та України станом на 2019 рік, можна виділити певні відмінності за складовими елементами сільськогосподарських угідь у загальній його структурі (рис. 3). Зазначимо, що сільськогосподарські угіддя серед земель Івано-Франківщини становили 44,6%, а по Україні – 68,4%. Питома частка площ на території Івано-Франківської області знаходиться під ріллею і становить 64,5%, у той час як в середньому по Україні – 79,29%. Така особливість обумовлена передусім географічною приналежністю регіону.

Питома вага сіножатей в частці сільськогосподарських угідь в Україні займає 13,2%, а в регіоні частка даної категорії сільськогосподарських угідь становить лише 5,53%. Інші категорії сільськогосподарських угідь суттєво не відрізняються за структурою в межах Івано-Франківщини та

України. Так, пасовища в області займають 12,71% від усієї території регіону, а в країні – 19,47%. Перелоги займають невелику частку території, що по Україні (0,4%), що в регіоні (0,34%). Багаторічні насадження, навпаки, мають більшу частку від загальної території у Івано-Франківській області (2,48% та 2,06%).

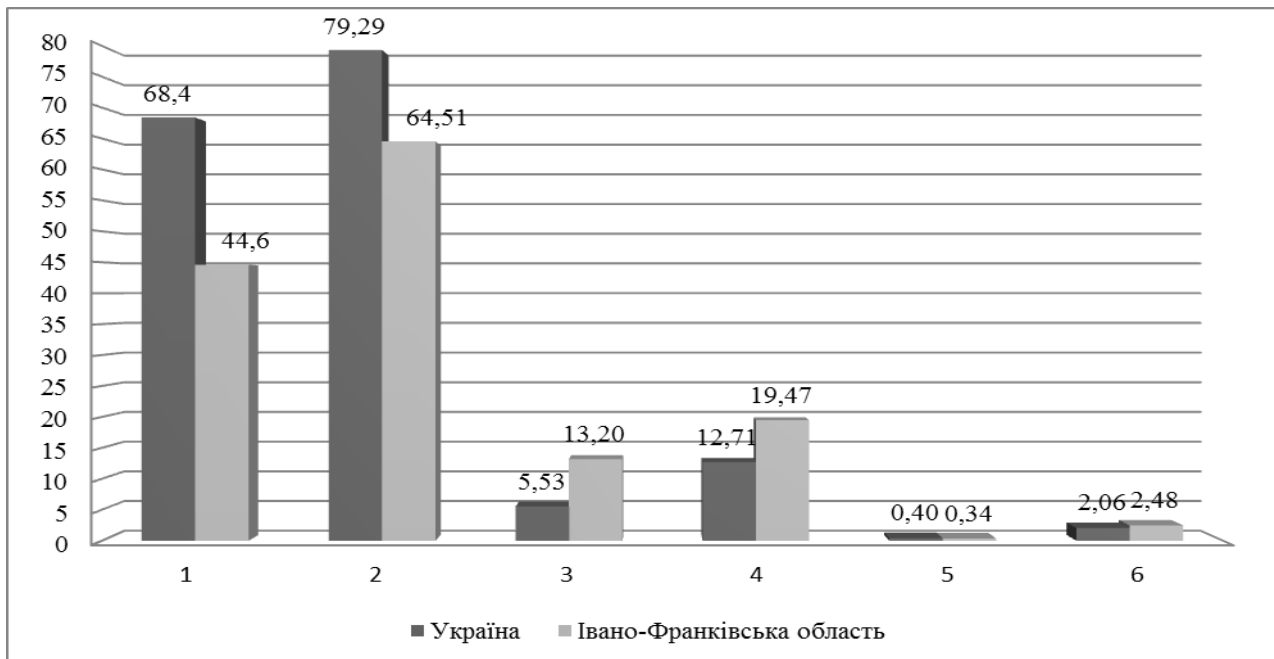


Рис. 3. Структура земельного фонду України та Івано-Франківської області станом на 2019 рік (1 – сільськогосподарські угіддя; 2 – рілля; 3 – сіножаті; 4 – пасовища; 5 – перелоги; 6 – багаторічні насадження)

Джерело: власна розробка автора

Всі зазначені вище зміни у структурі земельного фонду України та Івано-Франківської області відбулися через інтенсивне використання у своїй господарській діяльності сільськогосподарських угідь. Тому досить важливим постає питання, щоб така експлуатація землі була раціональною та здійснювалася згідно чинних вимог законодавства. Так, раціональне землекористування представляє собою максимальне залучення до господарського обігу агроформувань усіх земель та їх ефективне застосування за головним цільовим призначенням, формування найсприятливіших умов для зростання продуктивності сільськогосподарських угідь і отримання на одиницю площі максимальної кількості продукції за найменших витрат праці, інших засобів та коштів [13, с. 147]. Раціональне використання й охорона земельних ділянок під час ведення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств включають визначення щонайменше дві категорії завдань: 1) екологічна категорія – збереження земель від забруднення, попередження екологічних лих та зростання рівня екологічної стійкості; 2) економічна категорія – збереження корисних та продуктивних властивостей землі, а також збільшення рівня її родючості.

Взагалі охорона земель та їх раціональне використання – це два взаємопов'язаних та взаємозалежних показника, які направлені на збільшення рівня продуктивних сил земель. Ці два процеси включають в себе оптимізаційні заходи розподілу земельних угідь між сферами сільськогосподарського виробництва, а також їх ефективне використання в процесі виготовлення сільськогосподарських благ. Важливими також є процеси, пов'язані із оптимізацією структури деяких груп земельних угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень тощо) згідно із природно-кліматичними умовами та зональними розміщеннями сільськогосподарських підприємств.

Потрібними у такому випадку є розробка та вдале впровадження оптимізаційних систем землеробства, що містять ґрунтозахисний обробіток, вологозатримання, різного виду удобрення, меліорації; дії із гіпсування засолених і солонцюватих ґрунтів та вапнування кислих, еколого-органічні технології розведення сільськогосподарських культур, визначений порядок сівозмін тощо; осушення заболочених земель та зрошення посушливих. В останні десятиріччя має поширення використання ґрунтових мікроорганізмів для створення родючих і стійких до ерозії ґрунтів [13, с. 148].

Фундаментом цього, зі свого боку, постають заходи щодо розробки і реалізації раціонального обчислення ринкової вартості земель та їх еколого-економічної оцінки. Також створення певного алгоритму для оптимального планування розміщення та спеціалізації сільськогосподарських виробників, визначення величини державних закупівель тваринницької та рослинницької продукції,

обчислення розміру витрат на виробництво, а також забезпечення дохідною складовою сільськогосподарських підприємств, здійснення планування у сільських територіях.

Головні проблемні питання в землекористуванні, які не закриваються роками і набули хронічного статусу, є недолики, пов'язані із плануванням стратегічного розвитку, прогнозуванням та управлінням під час землеробства, а також охороною земель, здійснення неправомірних дій та порушення низки екологічних законів землекористування, дисбаланс екологічної рівноваги, впровадження повільними темпами концепції стійкого землекористування. Програми з охорони земель на національному, галузевому та регіональному рівнях носять здебільшого декларативний характер. На практиці заходи, прописані в нормативно-правових актах, майже відсутні, а саме – дієва система моніторингу про стан та динаміку зміни ґрунтів навіть у таких зонах, де екологія ґрунтів знаходиться в кризовому стані. Відповідно для вирішення усіх проблемних питань необхідно узгодити заходи з охорони та відтворення земель на макро- і макрорівні, а також дії із фінансування цих процесів. Значне місце в управлінні землекористуванням займають сільські та селищні ради, а саме у сфері виконання регулюючих функцій.

Визначення низки основних проблем раціонального землекористування в сільськогосподарських підприємствах дала можливість обґрунтувати головні заходи зростання продуктивності, а також економічної ефективності застосування земель у господарській діяльності земель та їх охорони. Так, до пріоритетних заходів можна віднести:

- створення та реалізація інноваційних науково-технічних програм з охорони, відтворення, збереження корисних властивостей, підвищення рівня родючості ґрунтів на підставі досвіду зарубіжних країн;

- вдосконалення законодавства в сфері охорони земель, їх раціонального використання;

- запровадження та реалізація механізму фінансування програм, які стосуються покращення екологічного стану сільськогосподарських угідь;

- підготовка кваліфікованих спеціалістів з питань консультативної допомоги по охороні земель землекористувачам;

- зменшення рівня техногенного навантаження на довкілля;

- розробка екологічно-чистих шляхів виробництва сільськогосподарської продукції;

- застосування у господарській діяльності ресурсо- та енергозберігаючих технологій, а також запровадження безвідходного виробництва;

- поліпшення якості навколишнього середовища та підвищення рівня його екологічного стану;

- розробка економічних стимулів ведення екологічної діяльності сільськогосподарських підприємств;

- вилучення виснажених та непридатних для ведення господарської діяльності земель сільськогосподарського призначення.

При реалізації вищенаведених заходів використання земель передбачає одержання екологічного та економічного ефекту оптимального і безпечного ступеня віддачі від одиниці земельних ресурсів, потрібності у одержанні відповідного вмісту поживних речовин у ґрунті, уникнення різних типів ерозії, покриття рівня витраченого гумусу з ґрунту під час вирощування та збору урожаю.

Висновки з проведеного дослідження. Раціональне застосування у господарській діяльності сільськогосподарських земель на локальному рівні в агросфері слід забезпечити через використання сучасних ресурсо- та енергозберігаючих технологій, інноваційних технологічних систем виготовлення сільськогосподарських благ, науковий підхід до удобрення ґрунту. З метою забезпечення збільшення рівня ефективності використання землі та оптимізації її структури у сільськогосподарських підприємств потрібно створити і регламентувати на рівні національних, галузевих та локальних органів влади програми стосовно охорони земель, відтворення, збереження корисних властивостей, підвищення рівня родючості ґрунтів; активізувати заходи щодо підвищення відповідальності власників та користувачів земельних ділянок за неправомірне використання земельних угідь. З іншого боку, доречно розробити актуальний організаційно-економічний механізм їх стимулювання та мотивування з метою збереження корисних властивостей земель та покращення екологічного стану навколишнього середовища.

Впровадження вище зазначених заходів потрібне для реалізації дієвого механізму стосовно раціонального використання землі, а саме: забезпечення контролю за цільовим використанням земельних угідь; взаємоузгодження екологічних та економічних інтересів; запровадження інноваційних науково-технічних програм; збільшення державного економіко-екологічного контролю за застосуванням земельних ресурсів та додержанням певної нормативно-правової бази; чітке регламентування прав землевласників і землекористувачів.

Література

1. Богіра М. С., Ярмолюк В. І. Землепорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій. Київ : Аграрна освіта, 2011. 416 с.

2. Горлачук В. В., В'юн В. Г., Сохнич А. Я. Управління земельними ресурсами. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2002. 316 с.

3. Волков С. Н. Землеустройство. Теоретические основы землеустройства. Москва : Колос, 2001. Т. 1. 496 с.
4. Черевко Г. В., Яцків М. І. Економіка природокористування : навч. посіб. Львів : Світ, 1995. 208 с.
5. Збарський В. К., Мацибора В. І., Чалий А. А. Економіка сільського господарства : навч. посібник. Київ : Каравела, 2010. 280 с.
6. Авраменко Т. П. Ресурсний потенціал земель сільськогосподарського призначення та раціональне його використання. *Аграрна наука і освіта*. 2006. № 5. Т. 7. С. 125-128.
7. Іванюк Т. Л. Сутність поняття "Земельні відносини". *Інноваційна економіка*. 2019. № 3-4. С. 52-57.
8. Іванюк Т. Л. Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств : Проблематика 2019 р.: "Формування і ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств"* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Львів, 15-19 травня 2019 р). Львів : Ліга-Прес, 2019. С. 146-148.
9. Земельний кодекс України : Закон від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 20.01.2021).
10. Статистичний щорічник України за 2019 р. : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2020. 465 с.
11. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2019 р. : статистичний збірник. Івано-Франківськ : Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2020. 440 с.
12. Іванюк Т. Л. Трансформація земельних відносин до ринкових умов. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агро- та електроінженерії* : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Бережани 10 квітня 2020 р.).Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2020. С. 92-94.
13. Добряк Д. С. Еколого-економічні засади формування землекористування в ринкових умовах. Київ: Урожай, 2010. 334 с.

References

1. Bohira, M.S. and Yarmoliuk, V.I. (2011), *Zemlevporiadne proektuvannia: teoretychni osnovy i terytorialnyi zemleustrii* [Land management design: theoretical foundations and territorial land management], Ahrarnaosvita, Kyiv, Ukraine, 416 p.
2. Horlachuk, V.V., Viun, V.H. and Sokhnych, A.Ya. (2002), *Upravlinnia zemelnymy resursamy* [Management of land resources], Vyd-vo MF NaUKMA, Mykolaiv, Ukraine, 316 p.
3. Volkov, S.N. (2001), *Zemleustroystvo. Teoreticheskie osnovy zemleustroystva* [Theoretical foundations of land management], Kolos, Moscow, Russia, Vol. 1, 496 p.
4. Cherevko, H.V. and Yatskiv, M.I. (1995), *Ekonomika pryrodokorystuvannia* [Theoretical foundations of land management], tutorial, Svit, Lviv, Ukraine, 208 p.
5. Zbarskyi, V.K., Matsybora, V.I. and Chalysi, A.A. (2010), *Ekonomika silskoho hospodarstva* [Economics of Agriculture], tutorial, Karavela, Kyiv, Ukraine, 280 p.
6. Avramenko, T.P. (2006), "Resource potential of agricultural lands and its rational use", *Ahrarna nauka i osvita*, no. 5, Vol. 7, pp. 125-128.
7. Ivaniuk, T.L. (2019), "The essence of the concept of "Land Relations"", *Innovatsiina ekonomika*, no. 3-4, pp. 52-57.
8. Ivaniuk, T.L. (2019), "Rational use of agricultural all and", *Efektivnist funktsionuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv : Problematyka 2019 r.: "Formuvannia i efektyvnist vykorystannia resursnoho potentsialu silskohospodarskykh pidpriemstv"* : materialy VIII mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. [Efficiency of functioning of agricultural enterprises: Problems of 2019: "Formation and efficiency of use of resource potential of agricultural enterprises": materials VIII International Scientific and Practical internet Conference] (Lviv, 15-19 May 2019), Liha-Pres, Lviv, Ukraine, pp. 146-148.
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), Law "Land Code of Ukraine" dated 25.10.2001 no. 2768-III, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (access date Januar 20, 2021).
10. State Statistics Service of Ukraine (2020), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainyza 2019 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2019], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 465 p.
11. State Statistics Service of Ivano-Frankivsk region (2020), *Statystychnyi shchorichnyk Ivano-Frankivskoi oblasti za 2019 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2019], Holovne upravlinnia statystyky v Ivano-Frankivskii oblasti, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 440 p.
12. Ivaniuk, T.L. (2020), "Transformation of land relations to market conditions", *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku ahro- ta elektro inzhenerii : Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* [Actual problems and prospects of agro- and electrical engineering development: Materials International Scientific and Practical conference] (Berezhany, April 10 2020), FOP Palianytsia V.A., Ternopil, Ukraine, pp. 92-94.
13. Dobriak, D.S. (2010), *Ekoloho-ekonomichni zasady formuvannia zemlekorystuvannia v rynkovykh umovakh* [Ecological and economic principles of land use formation in market conditions], Urozhai, Kyiv, Ukraine, 334 p.